

Kritikak eta erreseinak

IZTUETA, Paulo: *Intelligentsia kimatuaren orbela*. Kutxa Fundazioa, 1996, 486 or.

Paulo Iztueta, idazle ezaguna, honela hasten zaigu liburuaren sarreran: "Ez dakit seguru zertara natorren, labore-soroak mancezten ala lur alferrak labakitzera, ala bietatik zer bait nahastera" (7 or.). 1995eko Irun Saria entseguan irabazi zuen orijinal honetan Iztuetak euskal literaturaren —eta orokorkiango kulturaren— ikuspegi saiaturia eskaintzen digu. Gure idazlearen lehia euskal kultura inguruko egitate soziologia osatu batetik behatzea nabaria da. Iztuetak Orixeren obrarekin beste hainbeste egin zuen, hots, autore baten ildoak —ohiko ikuspegitik kanpo— modu zabalagoan abordatu, alegia, kulturari eta literaturari interpretazio osoagoak —eta egia-kiangoak— bilatu. Orixe hain hurbiletik ezagutarazten lagundu zigun Iztuetak hemen euskal literaturaren —kulturaren— ikuspegi osoagoa eskaini digu.

Hain zuzen, liburua kulturari buruzko oldozpen sakon bat eginenez hasten da, kultura eta literaturaren arteko sareak sakonduz. Euskal kultura zer den, kultura eta literaturaren loturak zein diren, ahozko eta idatzizko literatu-

raren ildoak zertzen lehiatzen da. Euskal kulturaren etxea gure herriaren egunsentian ahokutzen du. Paleolitos arotik euskararen osinera arte ematen ditu arrastoak. Gure aurre-kulturaren so bat egiteari —edo eta hartaz zer esan den gogoratzeari— egokia deritzogu. Herri baten ikuspegia ezin daiteke hurbiltasunean ito, leihoak ireki behar baitira. Hori izan da Iztuetaren helburua lehen atalean.

Egia da oldozpen soziologikoa ezin dela egin beste batzuek euskal kultura bera aurrez aztertu gabe. Iztuetaren lanak, bada, beste ekintzak suposatzen ditu, alde hortatik. Horiek lirarteke liburua- ren mugak. Gerora, alabaina, derrigorrezkoa da kultur-alor baten ikuspegia ongi ahokatzeko asmatzea. Hori lortu du, hemen, Iztuetak elementu datualei ahokatzeko orijinala —soziologiaren alde- tik— tentu ziurrez eskainiz. Euskal literaturaren historia gehienak sorkuntza berari lotuegiak joan dira, eta hori beharrezkoa zen, baina ikuspegiak irekitzea —bai aintzineria eta bai gerora behatzea— kultur interpretazioa-

ren beste eginbeharra da. Literaturaren ikuspegi sozialek, batzuetan, sasi-dirigismoaren arriskua dute, eta hori susmatzen dugu kanpotiko literatur ikuspegi batzuen arloan. Gurean euskal literaturaren ikuspegi soziologikoak falta dira, gehienbat, eta ildo hori zaindu nahi izan du Iztuetak; tradizioan emana —bai ahazkoan eta bai idatzizkoan— egitate historikoan finkatu du. Iztuetak aurreko datuak erabili ditu, gehienbat, baina datuei ikuspegi bat eman die, literatura gure aldarre soziologikoan kokatzen asmatu du, aldian aldiko eszenategia eskainiz.

Autorearen lanean nabarmen gure hizkuntzaren alde onak eta malabentura guztiak. Honela, batasun politikorik ukan ez duen Euskal Herrian ezarri du literatur produkzioa, eta botere-ezaren alderdi negatiboak aztertu (IX-XVI. mendetan). Ahazkotasunari dago-kionez, poesia lirikoaren ugaltasuna eta orijinaltasuna behar bezala nabarmendu du, ezen eta gure herrian azaldu den historia zenbaitetan gure lirika zahararen gailentasuna —eta kalitatea— ez da beti behar hainbat argitan utzi. Iztuetak intuizio ona ukan du lirika hori balioztatzen, nahiz, iturriak ematerakoan aurrekoetan oinarritu. Gure erromantze eta amodiozko poesien gorentasunak atentzioa ematen dio.

Gero XVI-XIX. mendeak aztertzerakoan euskal gizartearen fisonomia eskaini digu, beti, literatura-
ren hurbiletik. Herri pobre eta gaizki eratua izan da gurea, Erromania Nagusiaren baitan —kul-

tura berezi bezala— kokatua, eta gatazka askoren erdian hazia. Hitz batean, botere zentralaren morroi izaniko Herriak ahal duena egin du, erdal uholdean erabat suntsitua eta itzalia gerta ez dadin. Euskak Herrian botere politiko baten ildoak falta izan zaizkigu, eta, logikoki, hezkuntza-sistema, euskal intelligentsia eta erakundeak arrotzurik zeuden. Aurreko mendetan, euskara gehiengoaren hizkuntza izanik ere, ezjakinen eta herri txiroaren espresio zen, erdara harroaren mendekoa, kanpotik ukaturiko erakundeen gabezia.

Literaturaren datuak ematera-
kan ez da aski zehaztapenak emate-
a, ikuspegia ere behar da, hots,
kultura ingurumarian ahokatzea.
Hortan lehiatu da Iztueta.

Euskal literaturari soa egi-
tan, garbi dago, botere faktikoki-
ko oldozpenak errealitatea leku-
tzen laguntzen digutela. Alde
horretatik, bada, esan daiteke
euskal kulturaren existentzia, no-
labait, miraria dela, ze hainbat
herri ikusi dugu European eta bes-
tetan desagertzen kondairaren
lege irmoari erabat morroituta...

Autorea, orobat, euskal institu-
zioez mintzatzen zaigu, erdara na-
gusiaren menderakizun guztiz-
koak, eta, aldi berean, gure
herriak lorturiko ildoen ikusmira
sakontzen digu, batzuetan datuei
emanago, besteetan gogoetei
atxikiago. Berez, kultura erroma-
nikoaren esparrukoa ez den herri
honek, noski, hamaika neke ukan
du XX. mendera kultura espezifi-
kodun subjeto izaten jarraitzeko.
Edozer gauza zen posible, zentra-

lismoa gotortzen hasi zenean. Lehenago ere, hots, erromatarrak Europako hegoaldean hedatu zirenean Euskal Herria -interpretazio kultural gisa hartuta- desgertzea normalena zitekeen, ezen eta penintsulan zelta eta iberiar herrien zantzu urri geratu zaigu. Alde horretatik, bada, euskal kultura eta literatura ikuspegi soziologikotik ere aboratu behar dira.

Garbi geratzen da liburuan botere zentralak ukan duen ondorioa, gure Herria geroz eta hertsia goa aurkitu delarik XVI-XVIII. mendeetan, kultura ofiziala ez zen orori zentralismoak eginiko erasoak ikusita.

Hizkuntzaren asimilazio prozesua gotortu eginen da XIX. mendean gerrate karlisten porrotarekin, eta geroago Errepublikan ostean Espainia osoan ezarritako Francoren diktadurapean. Neoforalismoaren abiada, euskal pizkundearen lorpenak, abertzaletasunaren mugak, gerraosteko etena eta erbesteko idazleen lehiak hurbiletik aztertzen dira liburuan taulak eta test soziometrikoak eskainiz. Batez ere, Frankismoaren aroan bertan emaniko susperraldia nabarmen azaltzen da. Zer den klasizismoa, zer modernitate hurbiletik ikusten da, eta aldiari aldiko etenak garbi uzten dira.

Autoreak bibliografia oparok erabili du; testuan barrena esaten direnak hurbiletik probatzen dira, iturrietara joanez. Oldozpen historikoa, dena den, batzuetan irregularra da, ezen eta datuen atzetik gogoeta kasuismoan erortzen da noiz-noiz. Elebitasunari dagokion, egoera berrien desoreka, eboluzioaren fase nabarrak, eta abar, hurbiletik erakusten zaizkigu XX. mendean. Iztuetaren ikuspegi soziologia, esan beharrik ez dago, zientifikoa da, nahiz, agian, batzuetan nazionalista ere izan ikusmira datuaren gaindik (ongi jakinda, giza ekintzan erabat neutral edo zentzubakarrekoa dena nekez eman daitekeela...). Iztuetak batasun etniko-kulturala aldarrikatzean orokortasun-atea zabaltzen digu, herri honen superbizitza ildoak ukatu gabe. "Galderak galdea, azken, finean, Euskal Herria jostailu bat da Estatuentzat, interesen arabera erabiltzen dutena. Garbiago esanda, nazio-arazoa, estatu-arazoa da. Eta ez, estatuzaleek sienestarazi nahi diguten bezala, euskaldunon arteko arazoa" (461 or).

Liburuak, noski, Iztuetak -eta ez bestek eginak- euskara sendo, garbi eta ongi eratua azaltzen digu, eta gure kulturak eta literaturak gaurtik gerora beste ikuspegi integral, hedatu eta hornituago batekin kontatzen du. Hori esker-terekoa da.

Luis Mari Mujika

SAIZARBITORIA, Ramon: *Bihotz bi* *

Ahots indartsuak, ahots sendoak, bere liburuak irakurtzean boz horien lilura izan zen Saizarbitoriaren idazlanetan hasiera-hasieratik biziki hunkitu ninduen.

Oso ondo gogoratzen naiz. Orain dela hogeit hamar urte Euskal Filologia ikasten ari nintzela, Saizarbitoriaren *Ehun metro* irakurri behar zela-eta, Ibon Sarasola izeneko tipo bat ekarri ziguten hartaz hitz egiteko. Gizon gazte hark ez zuen apaiz edo fraile kutsurik, ez zen zaharra, eta irakurri behar zen liburuak nahiko izen berezia zuen Euskal Literaturakoa izateko, pentsatu nuen lehen gauza izan zen atletismo munduaz hitz egingo ote zuen. Harrituta nengoen, uste bainuen euskal nobela guztiak *Garoa* bezalakoak zirela, eta euskal literatura, apaizen eta baserrizaleen kontua. Jakina, ez nekien ia ezer gure literaturaz, baina ene ideia esterotipatuak ez zeuden errealitatekin hain urrutik. Jesuiten unibertsitateko Saizarbitoriaz hitz egitera etorritako tipoa, ordea, ez zen eseri irakasle-mahaiaren atzean, ikasle-mahai baten gainean baizik, eta tipoa benetan moderno itxura zuen nik espero nuenerako, bota kanperak zera-matzen eta Música Urbana jazz-rock talde katalaneko baxu-jole famatuaren antz izugarria zuen. Erdal munduan hazitakoa nintzen ez nekien bazegoela euskal kultura bat modernoa eta urbanoa zena, belar usainik ez zuena. Laster konturatuko nintzen zein oker nengoen. Garai hartan inoiz baino erakargarriagoa zirudien denak euskal kulturaren. Zumetaren koadroak zeuden adibidez, edo Mikel Laboaren espektakulu harrigarriak, edo Saizarbitoriaren liburuak. Berri usaina zuen denak. Gainera, oso itxura modernoa zuen literatur kritikoa bat ekarri ziguten ikasgelara jesuitek, kuerda eman baliote bezala eskuak etengabe mugituz, bere bibotea noizean behin mekanikoki ukituz eta bere ile luzea tarterka atzera botaz gure aurrean lotsagabeki hitz egiten ari zena. Sarasolaren lezioa entzun aurretik ez nuen eleberria irakurri agindu ziguten bezala, baina tipo bibotedun hark ikasgelatik alde egin zuenean bibliotekara joan nintzen, liburu hartu, irakurtzen hasi eta harrituta gelditu nintzen. Erdaraz ordura arte irakurritako beste edozein eleberri baino modernoagoa iruditu zitzaidan. Hori oso inportantea izan zen garai hartan euskaraz idazten hasi nahi genuen gatzetxo zenbaitentzat.

Ordea, modernotasun hori itxura edo formari bakarrik ez zegokiola konturatu ginen berehala. Garai haietan Saizarbitoriaren eleberrien formaz batez ere hitz egiten zuen jende guztiak, baina nik pentsatu nuen oso nobela estandarra idatzita ere, ahots haien indarra eta kontaktzen zituen gauza hunkigarriak izango zirela bere lanetan aurkituko nuen gauzarik zoragarriena, hau da, Saizarbitoriaren lilura nabarmenena ez zegoela soilik bere egituraketa modernoetan, ez eta, geroago ikasiko nuen bezala, kontaktaren abenturan ere, zeren, alderdi horretaz gain, kontaktzen zituen abenturak apartak baitziren. Horregatik, *Ene Jesus* irakurtzean, aurreko biek baino are harrituago gelditu nintzen, zeren hor kontaktzen

ziren anekdota minimo batzuk oso iradokikorak izan arren, ez zegoen ohiko historiarik, ez eta bere bigarren nobelako istorio birrinduak ere. Hura ez zen anfora hautsi bat, hori baino areago, anforarik batere ez zegoela ematen zuen. Ez nuen ia ezer ulertu, nahiz eta "Ikusi nahi al dizkidazu esan zuen Margak" bezalako esaldiak nire burmuinetan betiko grabatuta gelditu. Ez nuen ia ezer ulertu eta hala ere izugarri gustatu zitzaidan liburu hura, eta ez nekien zergatik, ez nekien zergatik gustatzen zitzaidan *Malone meurt* edo *L'innomable* baino gehiago. Aurrerago konuratuko nintzen zergatik gertatzen zen hura, gerora ohartuko nintzen haren orrialdeei lotuta gelditzen banintzen, Saizarbitoriak nire barruan ahots sendo horiek sortzeko zuen ahalmenagatik zela. Eta ez nuen ulertzen zergatik kexatzen ziren batzuk idazle hark erabiltzen zuen lexikoagatik, zeren nik liburu haiek irakurtzean zeharo ahazten bainintzen alderdi formal eta linguistikoko guztiez, berak esango lukeen bezala, gehien gustatzen zitzaidana tipo hark "bere koinatarena" kontatzea baitzen. Batzuei baina, eleberri zoragarri haiek irakurri eta bururatzen zitzaaien komentario bakarra lexikoari buruzkoa zela ikusi nuen eskandalizatuta. Niretzat ordea, nahiz eta garbizaleen iritzi oso zuzena ez zen hizkuntza mota bat manaiatu, hizkera korrektoegiaren bila ibili diren beste batzuenak baino askoz funtzionalagoak eta sarkoragoak dira Saizarbitoriaren boz narratiiboak. Eta hori gauza etengabea izan da beti bere liburu guztietan, eta azken hau ez da salbuespena. Orain erabiltzen duen euskara askoz zainduagoa izan arren, ez du freskotasunik galdu. Zalantzarik gabe euskal narratibak asko zor dio Saizarbitoriaren sintaxiari.

Baina, jakina, hori baino askoz gehiago da bere literatura, horra hor azken bi liburu hauek frogatzen gisa, hasierako hirurak nahikoa ez baziren. Garai batean benetan hasi ginen pentsatzen, harako hark behin esan zuen bezala, *Ene Jesus* idatzi zuenaren bideak isiltasunerantz zeramala. Zorionez ez zen hala gertatu, hemeretzi urtetan zehar horren beldur izan baginen ere.

Nik bide simetrikoko bat ikusten dut bost nobela horien ibilbidean, lehen liburuko berriaren ozentasunetik *Ene Jesus*-en isiltasunera, eta zentzu askotako isiltasun horretatik azken liburu honetako pertsonaia berriaren ozentasunera daraman bidea, hau da, autoreak hainbeste maite duen mutatasunean zehar pasatuz (edo paseatuz), ozentasunetik ozentasunera doan estrata bihurtzen baita. Zeren, lehen garbi ez bazegoen, orain inoiz baino garbiago gelditzen baita, autoreak kontaktaren abentura behin eta berriro errebindikatzen badu ere, hori bezain garrantzitsua dela bere liburuaren abenturaren kontaketa, eta bien nahaspen paregabea egiten duela.

Saizarbitoriaren azken eleberri honetan inoiz baino abentura gehiago irakurri ahal izango ditugu, ez da "gerrako kronikak" alferrik azpitu-tlatzen, baina honek ez du esan nahi eleberri tradizional baten aurrean gaudenik, nahiz eta beste batzuk baino samurragoa gertatuko zaion pu-

bliko zabalari. Hala ere, uste dut hainbat jende harrিতuta utziko duela, zeren ziur bainaz ez dela askok espero dutena.

Saizarbitoriaren lehen eleberrian bezala, azken honetan ere bi plano narratibo aurki ditzakegu, bere emaztea hil duen protagonistarena eta honek bere lagunekin sagardotegi batean egiten duen tertuliarena, baina hartan ez bezala, nabarmena eta agerikoa da eleberri honetan bi plano horien arteko lotura, hala formala nola semantikoa. Ziur naiz baten batek tentazioa izango duela esateko bi planoetako bat sobran dagoela, gaizki erantsitako zerbait dela, edo bi planoen arteko orekarik ez dagoela, baina nik uste dut Saizarbitoriaren lehen eleberrian berritsuaren plano sobran ez bazegoen, azken honetan, gerrako kontuak aipatzen diren planoari dagokionez, beste horrenbeste esan daitekeela, eta arrazoi gehiagoz gainera. Bestalde, beti iruditu zaizkit lekuz kanpokoak oreka narratiboaz mintzo diren iruzkinak, orekak gustu pertsonalen arabera-koak izaten baitira gehiegitan. Hain zuzen ere, eleberri honetako bi planoen oreka edo desoreka, beharrezkoa eta pertinetea iruditzen zait, bi planoetako bat beti nagusitzen baita (oreka matematikoen bila dabiltzan-zen haserrerako) narrazioak horixe behar duenean eta ez beste inoiz.

Topiko bihurtu da "nouveau roman" delakoa aipatzea Saizarbitoriaz hitz egiterakoan, eta hori gehiegikeria da. Hain zuzen ere, zehazki mintzatuz gero, bistakoa da *Ene Jesus* dela korronte literario horrekin pareka daitekeen eleberri bakarra. Eta Saizarbitoriaren azken bi liburuak aurrerapauso garbi bat dira (edo hamaika aurrerapauso) beste zerbait egitearen bilakuntzan, batez ere gaur aurkezten dugunaz den bezainbatean.

Hala ere, nobela errealista bat bilatzen dutenak alferrik arituko dira, nahiz eta bizitzaz eleberri errealista estandarrek baino sakonkiago hitz egiten digun honek. Gizon eta emakumeen arteko erlazio edo gerrei buruzko ikerlana da liburua, amodioari buruzkoa, baina kurtsilerian inoiz erori gabe, ironiaz eta zinismoz betea, titulutik hasita. Gauza askorekin egiten du jolas. "Nouveau roman"etik pasatutako foiletina ematen du maiz, non, jakina, halabeharra edo kasualitatea oso garrantzitsuak baitira. Hala ere, lehengo lepotik burua, Saizarbitoriak bere idazle kutunei eusten die azken nobela honetan ere, eta intertestualitatea aipatzea ezinbestekoa da beraz. Hori dela-eta, gainera, keinuak etengabeak dira. Adibidez, berriz ere izango dugu hemen Samuel bat; pertsonaia nagusia saltzaile ibiltaria da Robbe-Grillet-en *Le voyeur*-eko protagonista bezala, eta emakumezko pertsonaia batek Bioleta du izena. Horiek azaleko exempluak dira, baina, jakina, garrantzitsuagoak dira literaturtasunaren munitari buruzko intertestualitateak. Horretaz hitz egiteak, ordea, luze joko luke. Dena dela, zenbait autoreren oihartzunak aurkitu arren, esan beharra dago Saizarbitoriaren obrak pertsonalitate propioa izan duela beti eragin guztiak gorabehera. Hori dela-eta, barneintertestualitatea ere aipatu behar genuke; adibidez, eleberri honetan zenbait izen berriro agertzen dira, zeren, esaterako, Samuelez gain, badago beste Flora bat orain

ere, eta "egunero hasten delako" esaldia bi aldiz aipatzen da nobelan zehar, edo inportanteagoa dena, lehen orrialdeetako batean Saizarbitoriak bere aurreko bi nobelen osagai errekkurrenteen arrazoari buruzko gogoetak jartzen ditu protagonista nagusiaren ahotan. Hau dena intertestualitate zaleentzat esaten dut, zeren niri hori ez den gainerako guztia baita batez ere axola zaidana. Baina dirudenez, batzuei entzunda behintzat, gaur egun ez dago eleberri on bat egiterik intertestualitate erakuspen handiak egin gabe.

Historia garatzen den lekuaz, geografia literarioaz ere, zerbait esatea komeni litzateke. Donostia izeneko hiri batean gertatzen da dena, eta badirudi protagonista autorea bizi den etxe berean bizi dela, adin bera duela, eta *Lur* argitaletxea errealtatean dagoen leku berean dagoela, eta berdin suertatzen da hainbat lekurekin ere. Ordea, hori ez da beti horrela gertatzen. Liburu honetan marrazten zaigun Donostia oso literarioa da, ematen duen baino askoz ametszekoagoa, eta hau argi eta garbi gera dadin, asmatutako xehetasunak eransten dizkio autoreak benetako Donostiari, eta zenbait toki lekuz aldatzen ditu gainera. Sinetsi nahi ditugun zenbait "gezur" berdadero sortzeko artea ere bai baita literatura.

Ez, ez da espero genuen eleberria, autoreak ez baitu abenturarik errepikatzen. Liburu berri bakoitza esperientzia berri bat da. Beti harritzen gaitu. Bosgarren honetan gainera, titulutik bertatik hasten da harridura. Hasieran apur bat kurtsia iruditu zitzaidan, eta ziur naiz jende askori ere gauza bera gertatuko zaiola. Eleberria irakurri arte. Gero berehala konturatzten gara foletinaren generoarekin jolasten ari dela. Ez da kasualitatea emaztearen hilketa gertatzerakoan telenobela batek garrantzi handia edukitzea. Hain zuzen ere, dena da oso ironikoa eta serioa aldi berean. Autorea ez da txantxetan ari, eta hala eta guztiz ere irribarre xume batez imajinatzen dut eleberri hau idazteko garaian. Kasu honetan ez dugu aurkituko *Hamaika pauso*-ren tragikotasun izugarri goibel hura. Saizarbitoria gauza askorekin jolasten ari da, baina hau ez da jostaketa, zeren amodiozko eta gorrotozko historia hunkigarri bat kontatzen baitu erridikuluan inoiz erori gabe. *Biotz bi txantxetako* titulua da eta ez da, eta azpititulua ere, "gerrako kronikak", ez da batere gratuitoa, gerra garaiko benetako istorioen aldean emakume eta gizonen arteko gerraz ari baita, eta honetan, bestean bezala, hilketak ere baitaude.

Baina uste dut nahikoa eta sobera hitz egin dudala, ene ahotsa isildu behar dudala Saizarbitoriaren boz narratiboei, hau da, irakurketari, benetako garrantzia duenari, lekua uzteko.

Mikel Hernández Abaitua

AGIRRE ODRIÓZOLA, Jose A.: *Elgeta*, Kutxa Fundazioa, 1996, 94 or.

Agirre kazetariaren *Elgeta* elaberria 1995 urteko Irun Saria dugu. Nobela sotila, aski laburra izan arren, soinu-jole baten inguruan trebeki harilkatua, eta eskal sorkuntza bezala, gure giroan errotua. Autoreak berak esaten digu: "Jaioterririk, etxerik, familiarik eta federik gabeko gizon baten historia kontatzen da nobela honetan, Elgetak ez baititu bere bizitzan eskuetan daraman soinu txikia eta maitasun urrun bat beste heldulekurik". Halaxe da, nobela soil honetan gizon deserrotu baten istorioa eskaintzen zaigu, deserrotasun familiarak ondorio latzak dituelarik. Bestalde, tipo kuriooa *Elgeta* hori, urte haietako euskal giroan. Gunearen aldetik, kontestu errural batean garatzen bada ere, irteera nabariak hirigunera ere, hots, Bilbo bateko Gran Vía, Donostiako Antiguako auzoa eta hondartza, eta Madril hiri erraldoieko klub argi-ilun morbidoak.

Agirrek lortu du elaberrian protagonistarekiko maitasuna eta xera sortzea. Holako tipo marginal baten eredia sugerentea gertatzen da orri batzuk betetzeko. Autoreak euskara sotil, fresko eta ulerterraz batez protagonistaren ildo nagusiak malguki eskaini dizkigu. Behar bada, eleberriak luzadura gehiago eskatzen du gune batzuetan, nahiz berez elaberri labur zenari gerora orriak erantsi bide autoreak —hau eta hura garatuz—.

Beraz, erruralitatean finkaturiko narrazioa dugu; lehen kontat-

aitzakiak giro horretan ematen dira, hots, soinu-jolearen herrietako plaza-giroan, erromeria eta tabernetan soinua (-infernuko hauspoa-) hatz arinez joz. Musikarekin loturiko pasartetan giro horren xumetasuna. "...Begiak itxi eta ezkerreko belarrria teklatuan kontra jarriz hasten omen zen jotzen, taberna zuloa entzule bakanei edo kalean pasadizoan aplikatzen zirenei inolako jaramonik egiteke". Eta plazako toldoetan vals edo dantza zaluen erritmoen airera estampa berriak. "Musika bakarrik interesatzen zitzaion eta musikarekin batean dantza, biak gauzatu ahala desegiten diren adierazpenak diralako...". Bada, noski, bertan klub baten giro misterios limurian entzuniko musikaren oihartzuna ere, baina hura beste estampa da, ze han *Elgeta* soinu-jolea ez da protagonista —entzule hutsa baino—. Alabaina, halako musikak —maiteminduaren atzetik— oihartzun berezia bere arima tristean.

Liburuaren baliabide literarioetan trazo xumezko eszenak deskribatzeko duen abilitadea. Tindu poetikoak, adibidez, paisaiari —bai urbano eta bai natuararekin zuzenkiago loturikoetan nabarmen. Donostiako hondartza behatzean: "Olatuek ahapeka otoitzean ari denaren hotsak egiten dituzte eta bera jainkosa bat sentitzen da, ozeanoa bere oinetan duen jainkosa eder bat". Estampa hau maiteminduari atxikita. Eta protagonista dela: "Bele beltzak zebiltzan zer suma, hai-

zearen kontra hegaldi akrobati-koak eginez, erresuma urrun eta ilun bateko mezulari". Hemen paisaia sentimenduen errotan kokatzen da, zerbait animikoren islada bezala. Donostiako paisaia, behin eta berriz, naturarekiko atxikimenduren adierazgarri da, baina dena, zeharka, sasi-dotoreziak asmatzeko jarrerarik gabe... Hiritar paisaiaren pasadizoetan, berriro, detaileak barneoldetan txertatuak daude. "Portura daramaten kale estuetatik barrena abiatu zen. Zakur deslaxiak ikusi zituen bazterrik bazter iragan bizitzaren batean galdutako zerbaiten bila eta gizon bakartiak zetozen itsasotik etxera burumakur, eskutsik itzultzeak eman ohin duen nekearekin. Autorea kanpotiko zehaztapenak barne erreazkziotan ahokatzen saiatzen da, hitzak eta pasarteak bisemiko bihurtuz, maiz.

Esan dugunez, paisaia errurala ez da falta, baina bestea garratua eskaintzen zaigu, zehaztapen sotilak —eta azkarrak— emanez. "Neoizko lehen errotoak pizturik zeuden atari eta eskaparateetan eta iragarki luminosoak keinuka ari ziren fatxada eta kale izkinetan...". Noski, denda-kristalak, autobusak, kale-andanak, beste kokalekuak.

Agirre idazlea trebea azaltzen zaigu nobelak azpitik daraman frustazio-haria, hots, maitemindu inposiblearen amodioari atxikitako ildoak, xumeki, eskaintzen; deskribapen ederrak protagonista, maitemindua eta beste pertsonaia zenbait isladatzean. Tokietan taberna da puntu nagusienetakoa.

"Sabaiko gakoetatik zerri baten puzzlea osatzeko adina pieza ikus zitekeen eta karez zuritutako horma batean egutegi bat fetxa galdu batekin. Arantzazuko Amaren magalpean, euli-kakaz bernizatuturik...". Horrelako taberna umilak dira gure soinujoiearen eszenategiak, plazak aparte. Teresa maite zuen, nahiz gero ohartu amodiorik ez dagoela, jada. Hone la deskribatzen du neska: "Lili koloreko betazuloei, ezti koloreko begiei, sudurraren linea delikatuari errepasoa emanez, hamar urte lehenago elkarrekin bizitako momentutak ebokatu zituen...". Teresarekin izaniko hurbilketak idaz-zehaztapenerako aitzaki egoiki han-hemen. "Bere azalaren zurbiltasunak deitu zion atentzioa eta takoidun zapata altuak, zango zutunak estaltzen zizkioten garltzediak eta traje iluna edadea disimulatzeko modu bat baizik ez zirela iruditu zitzaion". Neska imajinatzen duenean ere bere soin osoa errepasatzen du, alabastroko pekak, masailen simetria, formen isurkortasuna nabarmentzen jartzen lehiatzen da, deskribapenak egoera animikoen lagungarri izaki.

Noski, elabarria girotua dagoen eskeman aldarte sentsualek bere garrantzia dute. Teresa emakume sentsuala da, soinujoiearen irudimenarentzat aparteko emea, eta, ondorioz autoreak isladaturiko hiriko klubetako giro limuria dama. Teresa biluzik ikustean: "Eszenatokiaren erdian geratu zen eta, bateriaren azken kolpe lehor batzuen ondoren isiltasuna nagusitu zenean, usapal gris eta umil bat bezala jaitzi zitzaion soi-

nekoa lurrera, tximistaren argitara gauzak ikusten diren gisan, Teresa biluzik, zurbil eta eder, fokoaren pean instant batez agertzeko". Madrilgo klubetako giroa trazo zehatzez ematen da detaile esanguratsuak aportatuz —betile postizo, lanpara txiki geldoak, pasilo tapizatuak, jantzien sugerentziak, etabar marratuz—. "Irekiduratik izter bat bistan uzten zion soineko luzea zeraman... Aparte antzean eseri nintzen arren, haragi zurbil haien epeltasuna soma nezakeen".

Esan daiteke, aldarte sentsualetegiak ere, adibidez 93-94 orrietan, ez direla alboratzen, nahiz eta elaberriaren zehar tentu erotikoa xuabeki azaldu.

Elaberriaren haria amodio inposible baten diagrama gaitza da. Soinujolearen ezinezko amoreka (neskak ez duela maite oharztean areagotua) da eleberri sotilaren muina. Amodioaren adierazpenak apurka apurka —bere gorabehera

eta diakroniekin zirkunstantzia nabarretan azalduak— dira liburuaren alde positiboak, agian. Elaberriak uzten duen gustu gazia, ez da kolpean ematen, astiro-astiro baino, bere arxi eta tesiekin, gorabeherekin, prozesu baten harietan... Nobela ez da lineala —ez denborari eta ez tokia-ri dagokionez— trama zehar-meharretan doalarik.

Elgetaren porrota ondoren —Teresa inposible baten esperientziaren segidan—, inguruko aldatteak —beila, kanposantua, fede-ezaren adierazpenak— nobelaren beste pasarte esanguratsuak dira.

Goian esan dugunez, plano batzuen eskematismoa da, behar bada, elaberri sotil honen akatsetako bat. Zenbait lekutan garapen gehiago eskatzen du narrazioak, baina, batzaz beste, Agirreren nobela berria gustora irakurtzen da.

Luis Mari Mujika

IRIGOIEN, Joan Mari: *Kalamidadeen liburua*. Elkar, Donostia, 1996. 314 or.

Joan Mari Irigoien idzlearen zaletuok ondotxo dakigu bere sorkuntza-lanak zirkunferentzia zentrukiderekin alhora daitezkeela: zirkunferentzia zentrukideak independente bezain menpeko baitira, erdiko puntu bakarrak denak bat bilakatzen baititu; eta altzararen lan bakoitza, era berean, gorputz aske bat osatzen duen arren, beste guztiekiko amankomuntasanaren puntu berean

biltzen da: orain arteko irakurgaiak, bada, norabide bakar bati begiratu diote funtsean aise igar zitezkeen bidea pixkanaka erakitzen zituzten hitzezko urratsak.

Aurtengo Durangoko Azokan aurkeztutako *Kalamidadeen liburua*, alderantziz, zeharo desberdina da beste lanekin konparatuz. Izan ere, aldaketa gehiegi ari dira gauzatzen mende amaitze honetan, eta literaturari ere —komen-

tagai dugun honen pasarte anitzetan aipatzen den betiko konbentzionaltasunaren trajea erantzi behar zaion aldetik— bere ordua iritsi zaio Joan Mari Irigoieni dagokionean. Ikuspegi ironiko kritikoa batetik —ironikoa baino, gehiago kritikoa, aurkakoa badi-rudi ere—, eta “kritikari jakintsu”-ehizan— gure egunotako gizartearen azterketa zorrotza burutzen saiatu da idazlea, berez simple eta ganoragabetzat hartua izan daitekeen kontakizun baten haritik.

Goian eraikitako “zentrukide-tasunaren teoria”k, orduan, ezer gutxi balio du, azken honek (ez-ohiko apaiz zahar baten kitarrak ere zerikusirik izan du honetan, baina hori ez dator harira orain) erabat deuseztatu baitu.

“Kritikari jakintsu”ak (edo, betiko estiloaren zentzurik ez aurkitzearekin konformatzen ez den irakurle saiatu eta zaletuak) badauka, ordea, zirkunferentzia berri hau zentrukideen multzora inguratzerik: jakina baita handik ez bada hemendik antzemango duela zerbait ezaguna eta gertua gogoraziko dion hitza, esaldia edo parrafoa.

Honek, inolaz ere, ez dio liburuari garrantzirik ohostu nahi; aitzitik, zaila da, irakurketaren bidaiari, egilearen sinadura idoro gabe liburuaren egile horrena dela ziurtatuko duten bidezidor ezagunak eta autobide berriak gurutzatzea, eta horixe da, hain zuzen ere, Joan Mari Irigoienek *Kalamidadeen liburuarekin* lortu duena. Hemendik aurrera aipatuko ditugunek, bada, orain arte esanda-

koak berretsi eta azpimarratu besterik ez dute egingo.

Jadanik komentatu dugunez, ironia eta kritika eskutik helduta doaz liburu honetan, lehenengoak bigarrenengoari bide ematen baitio. Idazlea, maisutasun handiz, pertsonaia zein egoerak hiperbolizatu eta karikatuzatu ditu, bere lumaren begi ikuskarria gizartean puri-purian dauden hainbat kezka eta polemikatatik pasatu duelarik: erlijioa, politika, sexua, ekonomia eta abar luze bati egiten dio erreferentzia eleberriararen pasarteren batek edo bestek. Hala eta guztiz ere, eta XX. mende bukaerako buruhauste ororen gaindi, hasiera batean bigarren mailakoa dirudien literaturaren inguruko gogoeta nagusitzen da bi poeta xeblete eta berezi batzuen irudiez baliatuz.

Ladis eta Gorki ditugu, hain zuzen, bi poeta horiek. Poeta izate hori, ordea, kalamidade bikotearen arteko amankomunitasun lotura bakarra da: biak poetak badira ere, elkarren antagonistak dira. Ladis semea bere idealismoaren errealtatean bizi da; Gorki aita, alderantziz, errealismoaren idealari atxikita dago erabat. Ladisi, haizeak kulunkatzen duen hostoari hezala, bizitzaren norabidea zuzendu nahi diote; Gorki, oster, hostoa astintzen duen haizea bezain tinkoa da bere ideia ezkertiarrei dagokienean.

Pertsonaia nagusi hauen inguruan beste batzuk ere baditugu: Enriketa, esaterako, Ladisen emaztea da, eta errealtateari atxikitzen zaio, Gorki bezala, bai-

na senarraren antzeko ametsezko mundu bat ere badu: don Serapio anaia apaizak, Gorkik ez bezalako ideia finkoak (bai itxurazkoak) dituenak, sinestarazi egin diona. Gorki, dena den, ez da enbor mugiezina: andregaia eta semea uzteraino eraman zuten ideia sendoak ahuleziaren eredu bilakatzen dira errainaren "petit-chou"en (tentazioaren) aurrean.

Hainbeste elkarren aurkako pertsonaiaren artean, Ladis eta Enriketaren alaba bikiek jartzen dute berdintasun puntua: antzeko samarrak diralako, On Serapio-
ren erara moldatuta daudelako eta zein baino zein petralagoak diren Makrokutxa Kutxako bi langilerekin ezkondata daudelako: Koldobika Sagastizabalbeitia Pagazaurtundua Gabikagogeaskoa Atxalandabaso e.a.-ekin, Juanita, eta Krispin Irureta Frescobaldirekin, Manoli. Lehengoaren itxurazko abertzaletasuna eta bigarrengoaren denbora eta batez ere diruarekiko obsesioa ("Dirureta" jaun bihurtuko baita), larrutik ordainaraziko die idazleak, poeten baloreak hobetsiz.

Izan ere, bitan banatuta dago liburua. "Bakoitza bere poetak bizi du" da lehen atalaren izena, Ladis eta Gorki protagonista dituenak; "Bakoitza bere arrak bizi du", Koldobika... eta Krispin interesune dituen bigarrenarena. Egituraz lagunduta, bada, parez pare jarrita daude "ar mundutar"ren praktikotasuna bi "poeta ero"en nasaikeriaren aldean. Hasiatik gailentzen da lehenengo, baina pixkanaka, eta Ladisek literatur-sari bat irabazten

duen momentutik (saria, hots, egiaztagarri objektibo hori, ezinbestekoa baita bere burua praktikotzat hartzen dutenentzat), bigarrenengo aukera indartzen joango da, bukaeran garaile suertatuko delarik.

Momentuoro irrifarra ezpainera azaltzen lortzen duen arren, liburuak egungo gizartearen gaineko hausnarketa seriorako bidea ireki nahi du, baina, batik bat, literaturaren inguruko gogoeta eskaintzen digu: alde batetik, poetaren irudia defendatu nahi du, jende askok (Ladis eta Gorkiren kontakizunean bezala) poeta kalamidade hutsa dela uste baitu. Baina liburuan frogatuta geratzen da kalamidade handiagoa dela literaturaren mundu berezi eta erakargarriaz gozatzen ez dakiena poeta bera baino.

Bestaldetik, kritika bikaina egiten dio literatur kritikari. Liburua hasi eta bukaerainoko bidean zehar, badirudi idazlea eleberriari kutsu ezin moderno edo postmodernoagoa ematen ari zaiola, "kritikariekin konplitu behar" garrantzitsua aintzakotzat hartuz, kritikari zein irakurle trebatuenak ere harrutuko lituzkeen baliabide "moderno" eta "gaurkotu" (Antton Olariagaren kapitulu bakoitzean egindako biñeta, irakurle aktiboak ebatzi beharreko gurutzegrama, bukaera ez-konbentzionalaren aukera...) erabiltzen dituelako... Horren guztia-
ren atzean, ordea, aintzinako elaberriaren egitura ezkutatzen zaigu: ez ote dauka liburuak duela hainbat mende idazten ziren liburu-
eukiko antza kapituluaren la-

burpena ezezik ia kapituluaren mamia ere aurreratzen duten izenburu luzeak kontutan hartzen baditugu?

Estraineko teoriari bukaera aldean ere berriro helduz, pentsarazten duten esaldiek, hitz-jokuek, ironiak (bere burua kritikatzeko umorerik badu idazleak) eta osotasunean metaforatzat har daitekeen honek ezin dezakete uka Ladis (ez ote dauka egilearen hainbat zertzelada?), Gorki eta beste kalamidade guztiak Joan

Mari Irigoienek lumatik sortuak direla.

Kontakizunaren hasieran poetaren izaera bereziaz mintzo da idazlea: "...ez baitago poetei helduta bizitzerik, kalamidadez kalamidade ibili nahi ezean" (10. or.). *Kalamidadeen liburua*, ordea, kalamidadez kalamidade ibiltzea hain desegokia ez dela frogatzen saiatu da. Eta ederki asko lortu ere, ezer kritigarririk (zentzu ezezkorrean, behintzat) aurkitu ez duen honen ustetan.

Leticia Grandes Mateos

GAVELA, César: *La raya seca*, Kutxa Fundazioa, 77 or.

La raya seca elaberria nobela laburtzat jo daiteke. Laurogei orri ozta-ozta dituen elaberrian Gavela idazleak distantziak, muga anitzak eta pasarte nabarrak sartzen dituen liburua eskaini digu. Elaberriak hasiera eta amaiera Galiziako lur esanguratsuetan, Galizia errurala nabarmen delarik... Bere hesiak, ordea, Galiziatik irteten dira Portugal, Madril eta Afrikara, eta narrazioaren kontestualizazioak orriek ematen ez duten hedadura handiagokoak dira. Galiziaren mugatan Espainiako gerra zibilaren ondorengo tarte korapilotsua, makiak tarteko zirela. Behin Portugalera igarota ezkontza faltsu baten gatazka, hotel bateko despatxua, Portugalgo goardia nazionalaren estanpak —diktadorea barne—, eta gero Mozambikera jauzia, hango egonaldi bihurria, emakume

bat eta bere gorabeherak, Vi-seuko liburudenda —espainiarra noiz-noiz, eta portugaldarra bestetan— egoera bakoitzaren alde-rototasunaz. Hona elaberri sugerentearen lits batzuk...

Gavela idazleak dohain bereziak ditu narratzaileak, batez ere, kontrasteak —eta karakterizazioak— isladatzerakoan. Protagonista, maiz, diluitu egiten da olde nagusien pasartetan, hari xumeen litsa baino ez mantenduz. Elaberria ez da apartekoa, baina bai ildoak trebeki mantentzen duen horietakoa, gauza handiak jalgitzeko asmorik gabe... Idazkera sotila, gardena, sugerentea berea —barrokismoan erori gabe—; autoreak elaberrian komenigarria zaion trama ongi eramaten asmatzen du.

Nobela errurala da, gehienbat, nahiz hirietako pasarteek ere derigorrezko garadura ukan. Nabarmen goardia zibilen islada. Ez da islada petoa, dikotomikoa; zabalera eta uhintsua baino. Pertsonaia nagusietakoa —goardia zibila izaki— ez da despotikoen harikoa, fina, heterodoxoa baizik, giro horretan ematen diren arketipoetatik urrun dagoena. Kurioski, benemeritan sarturiko goardia lehenik poeta izan da, idealista. "Los versos de Renato Ribeiro siempre fueron antiguos. Sonetos de la noche, la niebla y el mar que parecían toscos poemas precursores de la obra de Antero de Quental". Ribeiroren bizitza, bada, nabarra, kontraesankorra da; erakunde ezagun bati atxikia egon arren, tipo askea da. Diplomazia, administrazioaren kateak eta ildo ohikoetatik emaniko egituren ondoan tipo berezien islada eskaintzen da elaberrian.

Äzpimarragarri estiloaren aldetik deskribapen zenbait egiteko trebezia. "Pasaron junto al retrete incivil, angosto como una chimenea, y luego salieron por la contrapuerta a un patio corral rodeado de muro de cemento agrietado, antaño pintado de marino eléctrico por el guardia Ezequiel Sancedo, al estilo de Portugal". Edozein aldarde —bizarra moztearena, adibidez— kontestualizatzeko ahalmen adierazgarri azaltzen da. "Luego Manuel Adán acercó la navaja barbera al mentón empolvado con unos copos bruñidos, cada vez más duros y de la luna...". "El cabo Adán limpió la navaja de aliño en el papel desco-

lorido de un viejo boletín oficial de carabineros...". Zehaztapen gehiago oraindik, inoiz ere barrokismora heldu gabe, alabaina... Deskribapen fisikoek, maiz, aldarde psikologikoen adierazpenean dute muga, eta karakterizazioetan ez da gehiegikerietara ere lerratzen. Karakterizazioak aposizioan jarritako sustantiboetan zehazten dira, batzuetan. "Un alto funcionario de la delegación portuguesa en Madrid, todo bruma, sonrisa y colonia, era recibido por el jefe de seguridad...". Besteetan, berriz, epiteto eta ironiaz hornituriko zehaztapenak. "Era un hombre untuoso de manos de manicura... tenía luces muertas en la calva joven y sombras vivas en el mentón".

Estiloak alde sentsualak ukitzen dituenean freskotasan bera, adibidez, basoan ikusten duen afrikar neskatxaren pubis gorria deskribatzerakoan, pikardia ahortzi gabe. "Llena de joyas y bragas de malla de cristal con lazo negro de raso que Ezequiel Sancedo encargaba a viajantes de Madrid".

Elaberriaren eszenategia, esan dugunez, Galizia, Portugal, Afrika eta, atzera, Galizia (eta Galizia xorgintsua, bere paisaia lainotsu eta mugako herrien xarmaz). Afrikan, aldiz, lurren mugak hedatuagoak dira, alaiagoak —argi fisikoz hornituagoak, eta horrek aldarde berriak sortuko ditu protagonisten eszenategian—.

Nobela, errematean, lehendik lur eta eszenetan biltzen da es-

pirale batean bezala, hasierako gizon beltzen -eta emakume limuriaren - estanpak berrituz ("la mujer del pubis rubio le dejó construir su paraíso entre lejanas olas de pólvora y feraces suspiros de Africa"). Baita ere, erremateko tiroketaren tentsioa eta hainbeste lur ibili beharraren nostalgia xu-

mea —herioa eta bidea sare be-rean lotuz—.

Elaberriak ez du sorpresa handirik, ez eta tenkadura nagusirik, baina hasieratik harturiko ildoak xarmaz mantentzea lortzen du, irakurleari atsegin dakiokkeen sekretua dastatzen utziz.

Luis Mari Mujika

MUJIKAK URDANGARIN, Luis Mari: *Hiru egun Larburun*. BBK Fundazioa, Bilbo, 1996. 178 or.

Idazle-eskarmetua elaberriaren bitartez eratu ez duen horietakoa dugu Luis Mari Mujika. Ikerkuntzan zein poesiagintzan aritu eta aditua, ez zuen nobelaren bidea aukeratu 1992ra arte, Txomin Agirre Saria eskuratu zuen *Loitzu herrian uda-partean* lanaren eskutik. Orduz geroztik, eta arlo horretan gauzatutako lehenengo saiakeraren arrakastak eraginda edo, nobelagintzan jardun du idazle gipuzkoarrak: komentagai dugun *Hiru egun Larburun* elaberriarekin ere, estraineakoaren ereduari jarraituz, Txomin Agirre Saria lortu du.

Izenburuak igartzen digunez, hiru eguneko iraupena dute Larburun jazotzen direnek. Horrela ikusita, aise pentsa daiteke kronika arrunt baten aurrean gaudela, edozein baserrian (Larburu baserria baita) gerta daitakeen hainbat pasadizoren berri baino ez zaigula eskainiko kontakizunaren bidez. Egia da baserrian zenbait gertakizun suertatzen dela epeal-

di horretan, baina horien guztien gainean, Migel pertsonaia nagusiaren problematika da garrantzi gehiena izango duena.

Migel seminarista da, eta Ordena Handiak hartu aurretiko hiru eguneko baimena aprobetxatuz, Larburu jaiotetxera hurbildu da familia berriro ikusteko asmoz. Ostiraletik igandera bitarteko denbora epealdi horretan, ordea, bere barnea hustuko dio irakurleari kontzientziaren ahotsaren bitartez, eta irakuleak espero zitzakeen pasadizoak garai bateko giro sozio-politikoak zein familia barneko arazo, harreman eta maitasun istoriek osatzen duten sare korapulatsuek ordezkatuak izango dira.

Izan ere, ekintza diktadura garaien kokatzen eta garatzen da, 60. hamarkadaren inguruan. Migeli jaiotetxeak gogorarazten dizkio oroitzapenen haritik, bada, epe horretako egoeraren tentsioa isladatuta geratuko da: euskal

hizkuntzaren debekua, industria-
lizazioaren "sarraski" geldiezina,
moral eredu bakar baten inposaketa...
Denak orrialdeetan zehar agertzen
joango dira.

Hori guztia garrantzitsua izanik,
ostera, garaiaren nolabaiteko ikuspegi
globala harilkatzeko eta familiararen
gorabeherak girotzeko baino ez du balio:
benetan behinena, jadanik esana dugunez.
Miguel pertsonaia baita. Seminarista
kezkatzen duenaz jabetzen goazen
neurrian, besteak kezkatzen dituzten
arazoez ere ohartzen goaz.

Ezari-ezarian, beraz, Migelen aita
alarguna dela jakingo dugu; baita bost
anai-arreba dituela ere: bi mutil, Martin,
anaia nagusia, maiorazgoari uko egin
ondoren fabrika batean lan egiten hasi
dena; eta Perutxo, hamazazpi urte
betetzear dagoen anaia atzeratua,
xaloa eta maitagarria bere inozotasunean.
Hiru neskak, Mertxe, Maria Pilar eta
Ines ditugu: lehenengoa, nesketan
zaharrena, etxekoandre saiatu eta
otzanaren eredu da; Maria Pilar,
Mertxe maite duen Joxerekin ezkon-
duta, aurrekoaren aurkakoa dugu; Ines,
gazteena, Bartzelona aldean dabil
emagaldu gisa, aitak, haurdun zegoela
jakinda, etxetik bota zuenetik...

Igandean ospatu beharreko Perutxoren
urtebetetzeak familia guztiari (Inesi izan
ezik) biltzeko aukera emango dio;
famiakide bakoitza ezagutzeko parada
irakurleari. Ospakizuna ardura eta
arreta handiz prestatzen ari den
Mertxeren jarrerak, honek interes

berezia duela aurreratzen digu; Migelen
aldetik, Isabel andregai izandakoarengana
ihes egiten dioten oroitzapenak eta osaba
antselmoren "egunkaria"ren irakurketa
(ezarrita zegoen ideologiaren aurkakoa
zen Antselmo) oso adierazgarriak izango
dira.

Gatozen, baina, benetan inportantea
dena: hasieran aipatu dugu Miguel zela
nobelaren gunea; hala eta guztiz ere,
Mertxe arreba pertsonaia garrantzitsua
da, biak amaren apetak inposatutako
patuaren menpe baitaude: Joxerekin
ezkondu nahi zuen Mertxek, baina
amak zinarazi zion aitzaz eta Perutxo
anaia txikiak arduratuko zela. Nola ukatu
hiltzear zegoen amaren nahia? Nola utzi
aita, Perutxo eta besteak etxekoandre
baten gidaritzarik gabe? Mertxek,
bihotz handiko emakume onberegiak,
bere sentimenduak sakrifikatuko ditu
familiar lehentasuna emanez. Eta beragandik
hurbil egotearren ahizparekin ezkon-
dutako Joserenganako maitasuna adierazi-
ko du honentzat bereziki prestatzen dituen
jaki goxoen bitartez.

Larburuko Mertxek, zalantzarik gabe,
antzekotasun handia du Laura Esquivel
idazleak duela urte batzuk argitaratu
emandako *Como agua para chocolate* eleberriko
protagonistarekin, zinemara emandako
eleberririk hori irakurri duenak konprobatu
ahal izango duenez. Antzekotasurak
antzekotasun, Mertxe patua nolabaiteko
etsipenez onartzen duela esan dezakegu.

Migel anaia, aldiz, barne-boroka konplexu eta sakona bizi du. Isabelenganako maitasuna argi dauka, ala amaren guraria betetzearren joan da apaiz? Bena-tan sinesten du seminarioan sinestarazten diotena? Zenbateraino da inportantea amaren nahia betetzea? Zenbaterainekoa Isabelenganako maitasuna?.

Hiru ataletan banatutako hiru eguneko egitua formal hau ez da batere lineala gertakizunei dago-kienean; denboran zeharkako jauziek iragana nahasten dute orainaldearekin, gogoeta batzuk beste oroitzapen batzuekin... Hitz guztiak Migelen gogamenetik atereak direla jakinda, guztiz ulertzekoa da jauzi horiek gertatzea, pentsamenduak ere alde batetik bestera mugitzen baitira, inolako irizpideri jarraitu gabe.

Argi dago, orduan, Migel pertsonaia bere hausnarketak bezain nahastua dagoela. Inguru-neak beragan duen indarra bihotzaren sakonenean sentitzen duena ukatzera eramango du. Bukaera aldean, aldiz, egindako akatsaz konturatuko da; beran-duegi, ordea, Isabel nekatu bai-ta... Neska nahiz seminarioa utzi-ta, helmugarik gabeko norabidea hartuko du...

Hiru egun Larburun, bada, ez da zuzenean Migelen hiru egune-ko egunkaria. Hirugarren pertso-naren erabilerak suposatzen duen urruntsuna saihestuta, nor

bere buruaren azterketaren auke-rra hautatu du idazleak Migelen kasuan; hiru egun horiek, ezbairik gabe, erabakiorrak izango dira Migelentzat.

Edozein modutan ere, garai bateko ikuspegi globala ederki is-ladatuta geratzen da hasieratik bukaerainoko irakurketan: bi fam-ilien arteko ezinikusiak (ideolo-gia kontuak direla eta) eta batez ere moral bakar baten ereduaren astakeriak Migelen bizitza bal-dintzatuko dute. Ingurutik ja-sotzen duenak sortzen dion mesfi-dantza izango da, neurri handi batean, bere zalantza eta kezken iturburu; baita beranduegi hartu-tako erabakiarena ere...

Idazleak, ohi bezala, hiztegi aberatsez eta zehetasun handiko deskripzioz (hainbatetan astune-giak izango zirenak, istorioak be-rak pizten duen interesagatik izango ez balitz) baliatu da au-rreko elaberrietan sortutako antzeko egoera eta pertsonaiak eratzeko orduan.

Ondorio modura, zera esan de-zakegu: *Hiru egun Larburun* bar-ne-borrokaren adierazgarri esan-guratsua dela. Honek guztiak badu, gainera, Migeli gertatuta-koarekin zerikusi duen ezkutuko mezu bat: ideologiak zein maita-sunak nor berak gidatuak izan behar dutela, egin nahia eta bete-beharraren arteko gatazka sai-hestuko bada, noski.

Leticia Grandes Mateos